

Столярчук О.А.

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології,

Київський університет імені Бориса Грінченка

СУБ'ЄКТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОГО УНІВЕРСУМУ

Активна вибудова свого життєвого шляху, реалізація глобального життєвого задуму, успішне професійне самовизначення та продуктивна фахова самореалізація можливі при досягненні особистістю позиції суб'єкта власної діяльності. Проблема детермінант, ознак і механізмів досягнення суб'єктності як особистісної якості нині активно розробляється рядом науковців. У фокус наукового дослідження потрапила проблема як загального тлумачення феномену суб'єктності (М.Й. Боришевський, А.В. Брушлінський, Л.Ф. Бурлачук, В.В. Клименко, А.В. Петровський, М.В. Савчин, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелева), так і вивчення виявів особистості як суб'єкта професійної діяльності (І.В. Ващенко, М.С. Корольчук, В.О. Лефтеров, О.Р. Малхазов, Є.М. Потапчук, М.С. Пряжніков, О.Д. Сафін, О.В. Тімченко та ін.). Аналіз альтернативних поглядів науковців щодо проблеми суб'єктності особистості виразно засвідчує неоднозначність бачення цієї якості. Водночас простежується лейтмотив у тлумаченні феномену суб'єкта діяльності та життєтворчості, зокрема риси активності, ініціативності та відповідальності як інтегрованого ядра особистості.

Відомий дослідник В.О. Татенко розглядає суб'єктність психічного життя людини «...життям по суті, яке для людини означає: а) воліти бути; б) прагнути бути власне людиною; в) могли бути людиною; г) орієнтуватися у просторі і часі свого буття; д) творити нові змісти і форми свого буття; е) здійснювати рефлексію свого творіння; ж) набувати досвід буття; з) проектувати нові форми і змісти свого буття; і) цілеспрямовано реалізовувати сутнісний проект свого буття» [2, с. 198].

Акцентуючи увагу на суб'єктності в контексті професійної діяльності людини, зазначимо, що фігурують поняття суб'єкту та об'єкту праці. Суб'єкт праці М.С. Пряжніковим тлумачиться як носій предметно-практичної діяльності і пізнання (індивіда чи соціальної групи), джерело активності, спрямованої на об'єкт. Таким чи-

ном, об'єкт – це наступник впливу, а суб'єкт – ініціатор впливів в загальній системі «суб'єкт – об'єкт» [1, с. 167].

Проблема розвитку суб'єктності як риси особистості постає особливо актуальною в контексті формування професійного універсуму як новоутворення випускника, що тлумачиться нами як інтегрований цілісний образ професії та себе в ній і уособлює готовність і здатність успішно реалізувати себе як майбутнього суб'єкта фахової діяльності. Структура професійного універсуму поєднує в свідомості суб'єкта праці дві компоненти: фахову, тобто компетентність щодо професії, та особистісну – ідентичність в ній.

Формування особистості як суб'єкта майбутньої фахової діяльності розпочинається ще на етапі юнацького професійного самовизначення. За думкою В.О. Татенка, основним поштовхом для розвитку суб'єктності юнака є суперечність між генетичною потребою розвитку здатності до самопотенціювання з цільовими настановами, що надходять до юнака ззовні, в першу чергу від дорослих. Вчений слушно зазначає, що одним з найбільш суттєвих юнацьких «осаянь» є усвідомлення того, що вибір засобів активності пов'язаний з відповідальністю. При цьому мова йде не про переживання юнаком відповідальності або відчуття провини у разі безвідповідальності, а лише про своєрідне «тренінгове» осягнення її (відповідальності) як значущого критерію в структурі суб'єктності [2, с. 282]. Оскільки юнацьке професійне самовизначення складає зміст пропедевтичного етапу формування професійного універсуму особистості, то відповідальний вибір майбутньої професії молодою людиною стає першим усвідомленим виявом її суб'єктності та підґрунтям для формування професійного універсуму.

Під час фахового навчання провідними рисами суб'єктності студента стають аутомотивованість, активність, ініціативність, усвідомлене волевиявлення, які інтегруються у навчально-професійній діяльності. За думкою дослідника Ю.М. Швалба, цільова настанова на розвиток, яка формується у студентів, починає виконувати смислоутворюючу функцію в їх навчальній діяльності. Зміст структури діяльності наповнює особистісно значущу професійну задачу, яку покликаний розв'язувати студент як суб'єкт діяльності [4]. Системні вияви активності студента, що супроводжуються рефлексією результатів та власного «Я», інтенсифікують формування особистісної компоненти його професійного універсуму.

Професійне навчання супроводжується розгортанням трьох послідовних стадій розвитку суб'єктності майбутнього фахівця. Так,

першокурсникам властива різнопланова адаптація до умов навчання у ВНЗ і первинне занурення у світ обраної професії, поки лише на теоретичному рівні, що свідчить про локалізацію суб'єктності у контексті навчально-пізнавальної діяльності та формування фахової компоненти професійного універсуму. Друга стадія характеризується активністю навчально-дослідної діяльності та ситуативними виявами професійно орієнтованої суб'єктності. Інтеграція, що розгортається під час випускного курсу, як необхідність об'єднати набуті знання, вміння, навички, цінності й особистісні якості у цілісний образ фахівця, є виразником його зрілої суб'єктності. Ця завершальна стадія фахового навчання супроводжується формуванням стійкої мотивації до майбутньої професійної діяльності, а готовність та придатність до неї відображають зміст цілісного професійного універсуму випускника.

Спираючись на виокремлені В.О. Татенком критерії становлення суб'єктності юнака [3], можна перерахувати поетапні ознаки формування професійного універсуму студента як суб'єкта майбутньої професійної діяльності, що формуються під час фахового навчання:

- усвідомлення власної суб'єктності в процесі професійного самовизначення,
 - включення механізму самопотенціювання (прагнення досягнути автентичності у майбутній професії),
 - усвідомлення власної здатності до професійного саморозвитку (професійно орієнтоване саморозгортання),
 - осягнення суб'єктної відповідальності за результати професійного самовизначення,
 - здатність до навчально-професійної самоактуалізації,
 - здатність до професійної апперцепції та самооцінки,
 - фіксація в індивідуальному досвіді результатів суб'єктної активності (професійно орієнтована особистісна інтеграція),
 - здатність до самовизначення в прийнятті фахово-важливих рішень (професійне проектування),
 - володіння засобами суб'єктної активності, їх застосування та саморегуляція (професійно орієнтоване самоперевершення).

Отже, професійне становлення особистості на етапі навчання у ВНЗ сприяє розвитку суб'єктності майбутнього фахівця. Суб'єктність постає каталізатором позитивних особистісно-професійних змін, зокрема формування професійного універсуму студента. Характеристики особистості студента як суб'єкта навчально-професійної діяльності, зокрема активність, ініціативність,

креативність, відповідальність, рефлексивність є підґрунтям для формування особистісної компоненти професійного універсуму майбутнього фахівця. Саме суб'єктність випускника забезпечує інтеграцію фахової та особистісної компонент його професійного універсуму.

Список використаних джерел:

1. Пряжников Н. С. Психологический смысл труда: уч. пособ. / Н. С. Пряжников. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2010. – 536 с.
2. Татенко В. А. Психология в субъектном измерении: монография / В. А. Татенко. – К.: Просвіта, 1996. – 404 с.
3. Татенко В. О. Суб'єктна психодіагностика: критеріальна модель / Татенко В. О. // Зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / ред. С. Д. Максименко. – К.: 2002. – Т. IV, ч. 6. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politicon.iatp.org.ua/tm/tatenko.htm>
4. Швалб Ю. М. Психологические модели целеполагания / Ю. М. Швалб. – К.: Стилос, 1997. – 240 с.